

Elpriser

Ekonomisk kalkyl för jordbrukssektorn visar att elkostnaden i lantbruksföretagen motsvarar ungefär två procent av omsättningen. Elanvändningen ser väldigt olika mellan olika företag (Elmquist m.fl. 2015). Prisökningar på el skedde under hela 2021 där december 2021 markerar den dyraste månaden någonsin för el i södra Sverige.

I Figur 3 ovan visas Jordbruksverkets index för elkostnader intill månadsdata för Nord Pools elhandel på spotpris. Spotpriset består bara av den rörliga delen av elpriset och fångar inte hela kostnaden men visar väl förändringarna i pris. Priset för mars 2022 var i genomsnitt 68 öre högre per kilowattimme i elområde 3 och 4 jämfört med året 2021.

Foder

Foder är den största enskilda kostnadsposten i svenskt lantbruk och kostnaderna motsvarar 30

procent av jordbrukets totala omsättning (Jordbruksverket 2022b). Skillnaden är så klart stor mellan olika företag beroende på flera faktorer. Generellt delas foder in i typerna grovfoder och kraftfoder. Grovfoder är fiberrikt foder som till exempel gräs och äts främst av idisslarna. Kraftfoder är däremot stärkelse eller proteinrikt och äts i viss utsträckning av alla djur. Fjäderfä och gris äter nästan enbart kraftfoder. När vi pratar om kostnadsökningarna för foder är det generellt kostnaden för kraftfoder som åsyftas.

I Tabell 1 presenteras prisförändringarna på några viktiga kraftfoderråvaror för att indikera hur förändringarna ser ut (EU-kommissionen 2022). I Jordbruksverkets statistik redovisas djurfoder som en totalsiffra för alla typer av foder. Detta gör att det är svårt att skilja olika lantbrukssektorerers foderkostnader åt och vi har valt att inte använda den statistiken i denna rapport.

Tabell 1. Ökningar för medelpris (i procent) på viktiga foderråvaror i EU (EU-kommissionen, 2022)

	Hela 2021 jämfört med januari 2022	Hela 2021 jämfört med mars 2022
Korn	17	67
Vete	13	61
Raps	32	62
Soja	8	33

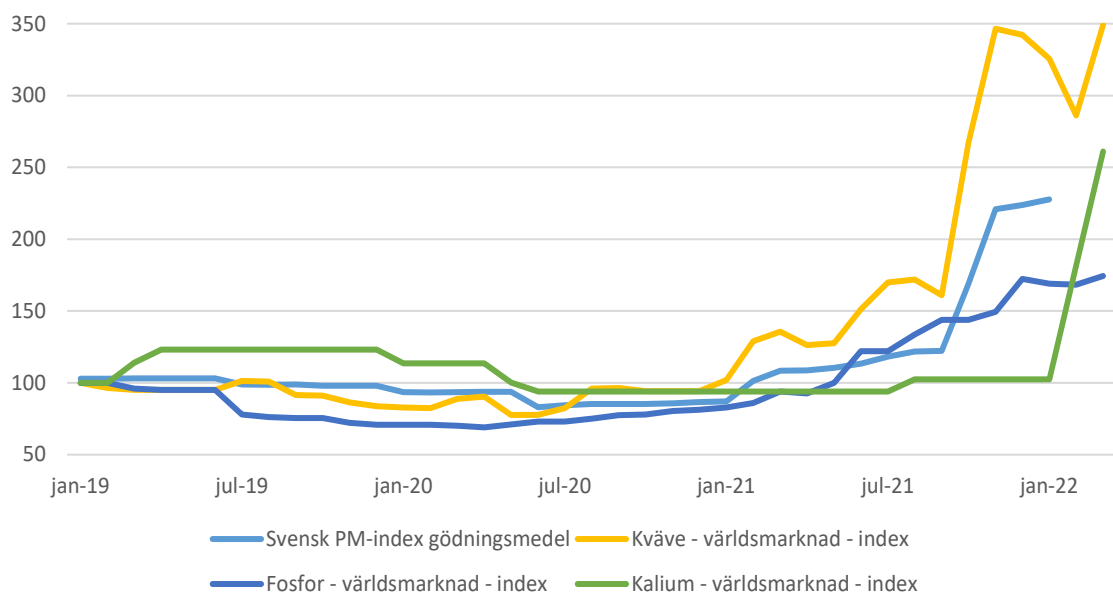
Växtnäring

De tre viktigaste växtnäringsämnena är kväve (N), fosfor (P) och kalium (K). Dessa tre ämnen produceras på olika sätt och prissätts inte gemensamt även om lantbrukaren ofta köper gödningsmedel där de tre är kombinerade i så kallad NPK-gödning. Under 2021 var det framför allt högre kostnader för kväveframställning som drev upp priserna på gödningsmedlen och i perioden september till november 2021 steg priset med mer

än 100 procent. Dessutom har priset på kalium skjutit i höjden sedan Rysslands invasion eftersom Ryssland och Vitryssland tillsammans står för ungefär 37 procent av världsproduktionen av kalium. I Tabell 2 redovisas förändringarna i världsmarknadspris för kväve, fosfor och kalium. Figur 4 jämför den svenska statistiken för gödningsprisets utveckling mot utvecklingen på världsmarknaden.

Tabell 2. Ökning av medelpris på världsmarknaden (i procent) för växtnäringsämnena kväve, fosfor och kalium. Data från Världsbanken (2022)

Gödningsråvara	Hela 2021 jämfört med januari 2022	Hela 2021 jämfört med mars 2022
Kväve	75	88
Fosfor	41	45
Kalium	5	168

Figur 4. Index för priset på olika gödningsmedel.

Prisökningarnas konsekvenser för svenskt lantbruk

Följande kapitel försöker beskriva en del av de konsekvenser som prisökningarna leder till i de svenska lantbruksföretagen. De första två avsnitten fokuserar på ekonomiska konsekvenser där fem modellerade typgårdar får exemplifiera vilken effekt kostnadsökningarna får i enskilda företag. De två senare avsnitten tar i stället upp effekter som är relaterade till risk och människors upplevelser av ökad risk.

Exemplifiering med hjälp av typgårdar

Vi har tillsammans med Jordbruksverket modellerat fem typgårdar i driftsprogrammet Agriwise. Det är ett program som kan användas för beräkningar och analyser på gårdsnivå inom lantbruket. Programmet bygger på en samling av bidragskalkyler³ och där olika kombinationer av kalkylerna kan återskapa de specifika omständigheterna som finns på en gård.

Utgångspunkten på typgårdarna har varit kalkyler för år 2021. Vi har för dessa beräkningar antagit att driften är oförändrad mellan 2021 och 2022. Priser för foder, gödning, el och diesel men även avräkningspriser på försäljningen har uppdaterats med priser som gällde i slutet av mars 2022. När det gäller foder- och gödningskostnader, bygger våra beräkningar på prisuppgifter som vi erhållit direkt från leverantörer. Detta följer den metod som används i Agriwise och därför blir prisförändringarna i typgårdarna jämförbara.

I Tabell 3 redovisas översiktligt hur de olika typgårdarna är sammansatta. Nedan följer också lite mer noggranna beskrivningar av de olika gårdarna.

Tabell 3. Översikt över typgårdarna

Typgård	Areal (hektar)	Djur (antal)	Arbetskraft* (timmar)	Kommentar
Slaktgrisgården	150	5000	2120	Årsproduktion
Smågrisgården	150	300	5130	Suggor i produktion (SIP)
Mjölkgården	200	130	4240	Mjölkkor + egen rekrytering
Nötköttsgården	100	200	1690	Gödtjurar, inga dikor
Spannmålsgården	250	-	950	Inga specialgrödor

* Detta gäller tid i produktionen och innefattar exempelvis inte företagsledning, underhåll eller administration.

³ Kalkyl som täcker en del av gårdens produktion, resultatet i en bidragskalkyl ska bidra till att täcka de företagsgemensamma kostnaderna.

Slaktgrisgården – 1500 djurplatser med en produktion på 4935 grisar om året är något större än genomsnittet i WinPig⁴ som producerar cirka 4680 grisar per år. Till gården har vi antagit att det finns 150 hektar mark som det odlas höstvetete, höstraps och vårkorn på. Gården producerar knappt 75 procent av sitt eget spannmålsbehov och höstrapsen är för avsalu. Gårdens arbetsbehov i produktionen uppskattas till 2120 timmar om året.

Smågrisgården – Har 300 saggplatser och är därför lite mindre än för genomsnittsgården under 2021 enligt WinPig som har 394 saggplatser. Gården brukar 150 hektar åkermark där det produceras höstvetete, höstraps och vårkorn. Gården producerar hela sitt behov av spannmål och har både höstraps och malkorn som avsalugrödor. Gårdens arbetsbehov i produktionen uppskattas till 5130 timmar om året.

Mjölkgården – Besättningen på 130 mjölkkor i lösdrift är något mindre än den genomsnittliga besättningen i lösdrift men större än den genomsnittliga besättningsstorleken i andra driftsystem enligt Växa Sverige (2021). Utöver djurproduktionen bedriver gården också 200 hektar växtodling där 110 hektar används för att producera grovfoder, majs på cirka 20 hektar och vall på cirka 90 hektar. Resterande 90 hektar används till spannmålsodling där 30 hektar används till odling av eget foderkorn medan raps och vete säljs. Allt grovfoder produceras internt i företaget medan ungefär 25 procent av kraftfodret produceras internt. Arbetsbehovet i produktionen uppskattas till 4240 timmar.

Nötköttsgården – Nötköttsgården har inte några egna moderdjur utan producerar 200 gödtjuror som köps in från mjölkgårdar i området. Utöver djurproduktionen bedrivs växtodling på 100 hektar fördelat på hälften vall och hälften spannmålsodling. I princip hela växtproduktionen används till foder men det blir ett litet överskott av spannmål som säljs. Arbetsbehovet på gården uppskattas till 1690 timmar om året.

Växtodlingsgården – Gården har växtodling på 250 hektar där ungefär hälften höstsås och hälften vårsås. Gården producerar höstvetete, höstraps, malt-

korn och grynhave. Ingen produktion används internt utan allt säljs vidare. Arbetskravet i produktionen uppgår till 950 timmar per år.

Lönsamhetsförändringar

Tabell 4 nedan presenterar resultatet av modelleringen av typgårdarna. Resultatet visar att samtliga djurgårdar har fått sämre lönsamhet med de uppdaterade priserna medan växtodlingsgården har högre lönsamhet än tidigare (se täckningsbidrag 2).

På slaktgrisgården har framför allt foderkostnaderna blivit mycket dyrare. Detta trots att ungefär hälften av gårdens foderkostnader är interna och inte syns i siffran foderkostnader. Eftersom hälften av fodret produceras av företaget själv syns kostnaderna för det egenproducerade fodret i stället igenom att gödnings- och dieselkostnaderna har gått upp. Smågrisarna har blivit billigare att köpa in vilket tillsammans med framför allt ökade intäkter från rapsen (se växtintäkter) bidrar till några positiva resultatförändringar. Det försämrade resultatet på drygt 1,3 miljoner kronor motsvarar 14 procent av företagets omsättning 2021.

Utvecklingen på smågrisgården liknar den på slaktgrisgården men skiljer sig i att den drar större nytta av de ökade priserna på avsalugrödor och att elkostnaden får lite större genomslag. Det försämrade resultatet motsvarar ungefär 13 procent av företagets omsättning 2021.

Mjölkgården har ökat sin ekonomiska omsättning ganska kraftigt på grund av högre mjölkpris och högre rapspris vilket till viss del har kompenserat för de ökade kostnaderna. Den totala kostnadsökningen är dock större där framför allt gödning- och foderkostnader står ut som de största kostnadsförändringarna. Resultatförsämringen på nästan 400 000 kronor motsvarar fem procent av företagets omsättning 2021.

Nötköttsgården har i stort sett påverkats på ett liknande sätt men eftersom i princip all växtodling används till eget foder så blir den ökade intäkten i växtodling väldigt liten. Det minskade resultatet på drygt 85 000 kronor motsvarar tre procent av företagets omsättning 2021.

4 Datorprogram för uppföljning av grisproduktion.

Tabell 4. Förändring i resultatposter 2022 i jämförelse med 2021 för typgårdarna.

Gård	Slaktgris	Smågris	Mjök	Nötkött	Växtodling
Växtintäkter	+246 750	+622 295	+532 072	+8 662	+1 656 660
Djurintäkter	+44 908	-272 250	+899 550	+223 440	0
Gödningskostnader	-439 755	-437 040	-820 689	-358 660	-976 683
Djurinköp	+166 112	0	0	+132 400	0
Foderkostnader	-1 150 337	-698 535	-814 440	-44 392	0
Elkostnader	-118 786	-292 575	-84 377	0	0
Dieselskostnader	-63 259	-62 415	-102 935	-46 635	-104 777
Täckningsbidrag 2 ^a	-1 302 397	-1 140 520	-390 788	-85 185	+575 200
Förändring per produktenhet ^b	-3	-85	-0,3	-1,52	+0,44

a Resultat innan fasta och företagsgemensamma kostnader

b. För samtliga utom suggården avses kronor per kilo produkt (kött, mjök eller spannmål). För suggården är det kronor per smågris som mäts.

Den typgård vars lönsamhet har förbättrats på grund av prisförändringarna är växtodlingsgården som, trots att kostnaderna ökar med över en miljon, har förbättrat sin lönsamhet med knappt 600 000 kronor. Resultatförbättringen motsvarar ungefär 14 procent av företagets omsättning under 2021.

Diskussion om lönsamhetsförändringarna

Det är tydligt att djurhållningen är förloraren på grund av ökade foderkostnader. De ökade kostnaderna för gödning har kompenseras av högre avräkningspriser i växtodlingen men de ökade foderkostnaderna har inte kompenseras med ett högre avräkningspris på kött och mjök. Storleksrelationen mellan gårdens växtodling och djurhållning är därför viktig för att förstå hur lönsamheten har förändrats på den individuella gården. Framför allt är det mängden spannmål som är avgörande och det syns också i att den spannmålsintensiva djuruppfödningen, som här exemplifieras av gris, har påverkats mer av högre foderkostnader än idisslarna.

Timing för prissättningen spelar också stor betydelse. I analysen har vi använt priser som gällde i slutet på mars. Det är dock långt ifrån säkert att det är priset som gäller på den enskilda gården. Den lantbrukare som köpt in sina insatsvaror tidigt har ett betydligt lägre pris på insatsvarorna medan den som slutit prisavtal för sina avsaluprodukter inte har fått del av prisökningarna. Om exempelvis växtodlingsgården redan bundit priset på skörd 2022 till genomsnittspris 2021 men behöver köpa insatsmedlen i mars 2022 skulle den förlora lönsamhet motsvarande 30 procent av företagets omsättning 2021.

Det har börjat aviseras om prishöjningar för djurproduktionen och i olika exempel kan vi se att marknaden redan har börjat kompensera lantbruksföretagen. Mejeriföretaget Arla har höjt mjölkpriset med 40 öre per kilo mjök från maj och Skövde slakteri har sedan april höjt avräkningspriset för griskött med totalt 4 kronor per kilo kött. Båda dessa är exempel på att marknaden håller på att anpassa sig efter ett högre kostnads-läge.

Rörelsekapital och finansieringsbehov

Oavsett de förändringar som sker med företagens lönsamhet vid prisförändringar så innebär ökade priser på insatsvaror att mängden kapital som binds i produktionen ökar och därmed ökar behovet av rörelsekapital. Rörelsekapital är det kapital som behövs för att hålla verksamheten i gång och täcka företagets rörliga kostnader. Effekten på företagen blir då att likviditeten, pengarna på kontot, minskar i relation till ökningen av rörelsekapitalet. Då uppstår ett finansieringsbehov hos lantbrukaren. Nedan visas det ökade finansieringsbehovet för de typgårdar vi tagit fram i samarbete med Jordbruksverket.

För typgårdarna gäller generellt att det är kostnaderna för gödning som orsakar stora påfrestningar på likviditeten. På flera av gårdarna är den ökade foderkostnaden stor men effekten på rörelsekapitalet blir mindre eftersom omsättningshastigheten är högre. Exempelvis är den ökade kostnaden för kraftfoder i mjölkproduktionen över 800 000 kronor men det ökade finansieringsbehovet för fodret är bara knappt 70 000 kronor. Detta beror på att kon äter fodret samtidigt som hon mjölkar och därför ligger lantbrukaren ute med pengarna under mycket kortare tid än i växtodlingen där gödningskostnaden bara omsätts en gång per år.

Risk och osäkerhet

Primärproduktionen bedrivs under ständig risk och osäkerhet. För att lättare förstå vad detta innebär för företaget och företagaren beskriver vi dessa fenomen var för sig. Detta eftersom sättet att hantera risk respektive osäkerhet skiljer sig åt. Gemensamt för både risk och osäkerhet är att det uppstår stora påfrestningar, både ekonomiska (svag lönsamhet) och psykologiska (oro, depression). Att hantera dessa fenomen är en viktig del i att minimera de negativa konsekvenserna.

Risk

Vi utgår i denna rapport från att risk har kända sannolikheter, går att förutse och räkna på (Hamburg 2004). Risk kan ses som en funktion av sannolikheten för en händelse och konsekvensen av samma händelse (Shapira 1995). Ett tydligt exempel skulle kunna vara sannolikheten för höjda räntor och konsekvenserna av detta i det enskilda företaget. Det skulle också kunna vara normal skördevariation eller prissvängning.

Van Asseldonk m.fl. (2016) identifierar tre olika typer av riskhanteringsstrategier i lantbruket, inkomstdiversifiering (on-farm), prissrisköverföring (kontrakt) och produktionsrisköverföring (försäkringar). Den vanligaste riskminimeringsstrategin är, enligt Världsbanken (2017), inkomstdiversifiering, det vill säga att man har flera inkomstkällor i företaget. Det innebär att ju mer specialiserat jordbruket är desto större är risken.

En genomgripande konsekvens av ökade prissvängningar och oförutsägbara händelser i omvärlden för företagarna i primärproduktionen är att fenomenen risk och osäkerhet ökar. Intresset hos företagarna att, utifrån sina egna förutsättningar, söka vägar och verktyg för att hantera risk och osäkerhet ökar i samma omfattning. Människor föredrar säkerhet framför osäkerhet och är därför ofta villiga att ge upp en del av sin inkomst för att få säkerhet (Kahneman & Tversky 1992). Ökad osäkerhet upplevs som ett minskat välbefinnande oavsett det faktiska utfallet. Det innebär att en människa som köper en försäkring är beredd att, över tid, betala mer för försäkringen än att ta de ekonomiska konsekvenserna man försäkrat sig mot.

Tabell 5. Ökat finansieringsbehov hos typgårdarna i jämförelse med 2021.

Gård	Slaktgris	Sugga	Mjölk	Diko	Växtodling
Finansieringsbehov	+809 086	+949 960	+998 525	+280 294	+1 081 460
Andel av omsättning 2021 i procent	9,2	11,1	12,9	10,3	25,6

Osäkerhet

Osäkerhet beror på ett oförutsägbart fenomen och saknar kända sannolikheter. Exempel på detta skulle kunna vara extremväder som torkan 2018, covid-pandemin 2020 och Ukraina-kriget 2022. Händelser som var och en var så osannolika, eller så långt från normal variation, att det visade sig vara svårt att bedöma konsekvenserna. Därmed var det också svårt att agera för att minska de negativa konsekvenserna på samhälls- och företagsnivå på grund av att metoder för prisrisköverföring och produktionsrisköverföring sätts ur spel.

Att hantera osäkerhet är att planera för det okända. Osäkerhet innebär att både tidpunkten för händelsen och konsekvensen är okänd (Olsson & Wallvik 2013). Trots det kan det vara nödvändigt att, så gott det går, planera för dessa situationer. Det gäller framförallt för samhället som helhet eller större organisationer. Men även det enskilda företaget kan behöva fundera på vilka oförutsedda händelser som kan tänkas inträffa och konsekvenserna av dessa. Populärt uttryckt skulle man kunna säga att det handlar om att fråga sig själv "vad händer om?" (Dreborg m.fl. 1994).

Hantering av produktionsrisker

Lantbrukare möter i första hand två typer av risker, prisrisker och produktionsrisker (Kimura et al. 2010). Prisrisker kan ofta minskas med hjälp av avtal och finansiella instrument vilket gör priserna kända före produktionsinsatserna om lantbrukaren önskar, och vill, betala för det. Produktionsrisker beror däremot ofta på händelser som inträffar efter produktionsinsatsen vilket gör att insatskostnaderna är utsatta för produktionsrisken.

Det betyder att om priserna på insatserna ökar så kommer även produktionsrisken att öka eftersom dessa kostnader måste tas innan produktionsresultatet är känt. Tänk dig att du singlar slant, på klave förlorar du tio kronor och på krona vinner du tio kronor. Över flera spel kommer vinsterna och förlusterna att ta ut varandra och det förväntade resultatet blir noll. Tänk dig nu att insatsen ökar till en miljon kronor i stället för tio kronor. Fortfarande är det förväntade medelresultatet noll men du lär vara betydligt mer orolig för resultatet.

På samma sätt ökar insatserna för lantbrukarna när priset på insatsvaror går upp. Oavsett förändringen i den förväntade lönsamheten i lantbruket upplever därför lantbrukarna ett lägre välbefinnande på grund av att osäkerheten har ökat. Den ökade produktionsrisken som kostnadsökningarna innebär borde därför öka behovet av minimering av produktionsrisken.

Den främsta produktionsrisken i lantbruket utgörs av väderförhållanden som påverkar växtodlingen. Andra viktiga produktionsrisker är smittsamma sjukdomar i animalieproduktionen, växtskadegörare i växtodlingen eller hälsotillståndet hos arbetskraften i företaget. Det saknas möjligheter för svenska lantbrukare att på kort sikt minska produktionsrisker som beror av väderfenomen, exempelvis att försäkra grödan. De försäkringar som finns täcker ofta inte skörderesultatet utan endast skador som orsakas tidigt under växtodlingssäsongen. I stort saknas alltså möjligheterna för produktionsrisköverföring, en av de tre riskminimeringsstrategierna som Van Asseldonk m.fl. (2016) identifierat (se sid. 17), för svensk växtproduktion.

Vad gäller flera viktiga sjukdomar hos djur, exempelvis salmonella, finns det däremot försäkringar som lantbrukaren kan teckna.

På längre sikt kan åtgärder i växtodlingen vidtas som till viss del reducerar produktionsrisken. Detta innebär främst åtgärder kring vatten som dränering, bevattning och ökning av mullhalten i jorden. Även andra åtgärder som precisionsodling, gröd- och sortval kan påverka produktionsrisken. Dessa åtgärder kräver oftast en investering vilket betyder dels att det behöver finnas ett positivt kassaflöde för att hantera investeringen, dels att lantbrukaren ser ett behov av riskminimering.

Som beskrivs ovan borde behovet av riskminimering ha ökat men försämrad likviditet på grund av de stigande priserna leder till ett negativt kassaflöde som försvårar investeringar.

Hur har lantbrukarna reagerat på de dyrare insatsvarorna hittills?

Människor reagerar mer på negativ stimuli än på positiv (Kahneman & Tversky 1992). Enligt Bocquého m.fl. (2014) är lantbrukare mycket riskovilliga och är dubbelt så känsliga för dåliga nyheter som för goda nyheter. På grund av riskovilljan är det därför sannolikt att lantbrukare till följd av de ökade priserna på insatsvaror redan har vidtagit åtgärder som minskar risken i företaget även om det leder till minskade inkomster senare. Exempel på sådana åtgärder skulle kunna vara extensivering av driften, diversifiering av grödor och nedläggning av produktion. Enligt en undersökning som LRF genomfört planerar ungefär en av fyra svaranden att dra ner på produktionen på grund av kostnadsökningarna (Lantbrukarnas Riksförbund, 2022).

Det finns också en risk för att försämrad likviditet och därmed ökat finansieringsbehov innebär att lantbruksföretagarna upplever att lönsamheten försämrats. Detta eftersom det är vanligt att förväxla försämrad likviditet med försämrat resultat. När pengarna börjar tryta på kontot upplevs det som ett sämre ekonomiskt resultat men vad det egentligen betyder är att likviditeten i företaget har minskat. Resultatet ska mäta förändringen på värdet av hela företagens tillgångar. Ett företag som exempelvis köper in gödning har inte förändrat värdet på sitt företag utan bara omvandlat likvida tillgångar till lagertillgångar. I dagligt tal blandas dessa begrepp däremot ofta ihop och företagare säger att lönsamheten är dålig när de egentligen menar att likviditeten är dålig. Försämrad likviditet kan dock innebära svårigheter att finansiera den löpande verksamheten som därför kan behöva skalas ner.

Med detta sagt finns det inte mycket fakta om hur lantbrukarna har reagerat på kostnadsökningarna än så länge. Vi vet från Jordbruksverkets insemineringsstatistik att antalet insemineringar av kor minskade under december 2021 vilket ger en indikation på att mjölkproduktionen skulle kunna gå ner mot sensommaren 2022. Likaså har priset på livkalvar och smågrisar gått ner vilket är en indikation på att lantbrukare minskat inköpen av nya djur.

Utifrån växtodlingen vet vi att höstsådden inte skiljde sig nämnvärt från det normala men då hade de flesta kostnadsökningar som vi sett senaste halvåret (från ungefär oktober 2021 - mars 2022) inte märkts av så mycket än. Hur vårsådden 2022 kommer att se ut vet vi inte i skrivande stund. Dessutom kommer vårsådden bli svårare att följa upp eftersom EU-reglerna kring ekologisk fokusareal har lättats vilket betyder att man får odla på trädor utan att ändra i EU-ansökan. Statistiken som rör EU-ansökningarna kan därför innehålla en större areal träda än vad som faktiskt lämnas som träda.

Sannolikt har många lantbrukare haft begränsad möjlighet att anpassa sig till prisökningarna och vi lär inte ha en tydligare bild förrän mot hösten 2022 när vi har ytterligare flera månaders statistik från djurproduktionen. Trögheten i anpassningen beror på att man inte kan ändra produktionen snabbt, antingen för att en gröda redan är i marken eller för att lantbrukaren har ett kontrakt att uppfylla. Till hösten kommer antagligen de flesta effekterna på växtodlingen börja synas medan allt fler kontrakt kommer ha gått ut och ska förhandlas om. Först då kan vi ana de långsiktiga effekterna av prisökningarna.

Påverkan på utvecklingen mot ett mer hållbart lantbruk

Tidigare i denna rapport har vi identifierat tre huvudsakliga konsekvenser för lantbruket:

- Ökade kostnader för framför allt foder leder till försämrad lönsamhet i djuruppfödningen.
- Ökade kostnader för framför allt gödningsmedel leder till ett finansieringsbehov och likviditetsunderskott i lantbruksföretagen.
- Ökad produktionsrisk när större insatser behöver täckas av ett okänt produktionsresultat.

Nedan försöker vi resonera kring hur dessa aspekter påverkar utvecklingen mot ett hållbart lantbruk.

Ur miljösynpunkt kommer sannolikt efterfrågan på effektivisering och riskminimering öka. Effektivisering innebär minskat resursanvändande per arealenhet och kilo avkastad produkt vilket är positivt ur miljösynpunkt. Likaså har riskminimering på lång sikt ofta karaktären av klimatanpassning. Exempelvis ger bevattningsbåde en jämnare avkastning och minskar utsattheten vid extremväder. Högre energipriser ökar incitamenten för produktion av egen energi på gårdsnivå vilket minskar behovet av fossil energi. Kort sagt kan de högre priserna väntas ge större efterfrågan på klimatsmarta investeringar. Å andra sidan minskar finansieringsmöjligheterna då finansieringsbehovet i den befintliga driften ökar och lönsamheten, i många fall, minskar. Hur finansieringsbördan fördelas mellan olika aktörer blir en viktig nyckel för att få till dessa investeringar.

Den ekonomiska hållbarheten minskar i stort för det svenska lantbruket. Även de lantbrukare som inte upplever försämrad lönsamhet har fått ett större finansieringsbehov och har utsatts för större risk. Flera av de kostnadsökningar som skett slår dessutom mot privatekonomin hos lantbrukarhushållen. En stor del av boendekostnaden på landsbygden kan utgöras av el om fjärrvärme, kommunalt vatten och avlopp saknas. Likaså är den landsbygdsboende befolkningen mer beroende av fossila drivmedel för transporter i sin vardag, så när dessa kostnader går upp påverkas inte bara företagets ekonomi. Minskad likviditet kan också innebära att lantbruket hamnar i en skuldsättningsproblematik. Om finansieringen av rörelsekapitalet sker med relativt dyra leverantörskrediter eller blacolån finns det en risk att lönsamheten försämras på längre sikt. De företag som redan innan kostnadsökningarna var finansiellt stressade är extra utsatta för den här typen av problematik.

Socialt har den ökade risken inneburit oro och stress i lantbrukarkåren och för deras familjer. Det ökade behovet av rörelsekapital ökar inträdesbarriärerna i lantbruket vilket kan leda till ytterligare svårigheter att ägarsikta in nya människor på de svenska lantbruken. Om den försämrade lönsamheten innebär att företag kommer sälja sin verksamhet kommer det troligtvis medföra fortsatt strukturrationalisering i lantbruket när befintliga lantbrukare köper upp gårdar som säljs. Mins-

kar antalet företag på landsbygden är risken att landsbygdens livsduglighet också minskar när färre människor bor och verkar där. På den positiva sidan har det ökade fokuset på livsmedelsberedskap gjort att lantbrukarna känner sig mer behövda vilket ger en positiv känsla.

Möjliga åtgärder för att underlätta lantbrukarnas situation

Flera olika politiska åtgärder för att underlätta för lantbruksföretagen har redan diskuterats flitigt av intresseorganisationer, politiker och i media. Ökade återbetalningar av dieselskatten har föreslagits och en generell sänkning av diesel- och energiskatt trädde i kraft den första maj i år. EU-kommissionen har som nämnts tidigare gjort undantag från kraven för ekologisk fokusareal som möjliggör odling på trädor under 2022. Den femte maj presenterade Jordbruksverket ett förslag på krispaket till lantbruket som i första hand ger extra stöd till djurproduktion.

Kortsiktiga åtgärder

En åtgärd som har diskuterats är möjligheten att tidigare lägga utbetalningarna av EU-stöden för att underlätta likviditetsbehovet. Detta skulle inte förbättra lönsamheten men man kan hjälpa till att täcka det finansieringsbehov som har uppstått. Baserat på typgårdarna finns dock en risk att den åtgärden för sig själv är otillräcklig. Som presenteras i tabell 6 är det inte någon av typgårdarna som kan täcka sitt finansieringsbehov endast med hjälp av EU-stöden.

Ett annat sätt att underlätta finansieringen av rörelsekapital från det offentligas sida är att anse kostnadsökningarna som synnerliga skäl för

anstånd med skattebetalningar enligt 63 kap. 15§ i skatteförfarandelagen (SFS 2011:1244). Detta är en liknande lösning till den som användes under coronapandemin och var ett enkelt sätt att tillföra företagen tillfällig likviditet. Skatteverket bör således vara väl införstådda med tillvägagångssättet och kan snabbt implementera lösningen. Det kan också vara relevant att informera företagen om att de kan göra preliminärdeklarationer som speglar den försämrade lönsamheten och därmed minska skattebetalningarnas storlek.

Ett tredje alternativ kring finansieringsbehovet är att erbjuda statliga lånegarantier för att täcka behovet av ökat rörelsekapital. Då ger staten säkerhet till banken på lantbrukarens lån för att minska risken för banken och därmed underlätta finansieringen. De erfarenheter som finns kring detta tyder dock på att en betydligt förenklad administrationsprocess än tidigare skulle behövas för att attrahera bankerna. Detta skulle kunna ske genom att garantier ges i relation till deklarerad omsättning. På typgårdarna har finansieringsbehovet varit mellan 9 och 25 procent av omsättningen vilket skulle kunna användas som gräns för hur stora garantier som lämnas.

Tabell 6. Finansieringsbehov i relation till EU-stöden på typgårdarna. Alla siffror i kronor.

Typgård	Totala EU-stöd	Finansieringsbehov	Differens
Slaktgrisgården	270 000	841 276	-571 276
Smågrisgården	270 000	949 960	-679 960
Mjölkgården	537 462	998 525	-461 063
Nötköttsgården	180 000	280 294	-100 294
Växtodlingsgården	450 000	1 081 460	-631 460

Ökad återbetalning av dieselskatt och slopande av reduktionsplikten på diesel har diskuterats, föreslagits och genomförts som åtgärd. Baserat på de typgårdar vi presenterar i denna rapport har dieselpriset en ganska modest påverkan på både finansieringsbehov och lönsamhet i relation till andra kostnadsökningar. Som presenteras i tabell 7 är det i grisproduktionen en mycket liten del av kostnadsökningarna som beror på diesel medan andelarna är större på nötkreaturssidan. De två poster där kostnaderna stigit som mest är foderkostnader och gödningskostnader och effektiva åtgärder för att förbättra lönsamheten i lantbrukssektorn bör riktas mot de kostnadsposterna. Som exempel kan nämnas att EU har importtullar på gödningsmedel från andra delar av världen. Att ta bort dessa skulle kunna vara ett sätt att pressa ner priserna på gödning. Effekten av ett sådant förslag utreds inte vidare i denna rapport.

Det av Jordbruksverket föreslagna krispaketet ger stöd per djur som producerats 2021. Vi har applicerat detta stöd på våra typgårdar. Slaktgrisgården

erhåller enligt förslaget 90 kronor per djur, smågrisgården 1 150 kronor per sugga, mjölkgården 2 700 kronor per ko och 760 kronor per varannan kviga och nötköttsgården 1 300 kronor per levererat djur. Utfallet på typgårdarna presenteras nedan i tabell 8. Vi ser här att gårdarna påverkas mycket olika i form av hur stor del av den försämrade lönsamheten som täcks av stödet. Detta beror på att Jordbruksverket bara tar hänsyn till kostnadsökningarna men inte till prisökningarna på avsaluprodukterna vilket leder till olika resultatpåverkan. Generellt kan sägas både för detta stöd och stöden till dieselskostnaderna att nötkreatursproducenterna tenderar att överkompenseras i relation till grisproducenterna när vi tittar på typgårdarna.

En effektivare användning av insatsmedel, exempelvis genom precisionsodling, bör vara prioriterat som åtgärd för att förbättra lönsamheten på både kort och lång sikt. Ett initiativ skulle kunna vara att sektorsvis sammanställa befintlig kunskap om effektiviserad användning av insatsmedel och tillgängliggöra den kunskapen till lantbrukarna så skyndsamt som möjligt.

Tabell 7. Förändrade dieselskostnader i relation till försämrade lönsamhet på djurgårdarna.

Typgård	Förändrad dieselskostnad	Försämrade lönsamhet	Andel (procent)
Slaktgrisgården	63 259	1 302 397	5
Smågrisgården	62 415	1 140 520	5
Mjölkgården	101 499	390 788	26
Nötköttsgården	46 635	85 185	55

Tabell 8. Förslaget krisstöd i relation till den försämrade lönsamheten på typgårdarna.

Typgård	Föreslagna stöd	Försämrade lönsamhet	Andel (procent)
Slaktgrisgården	444 150	1 302 397	34
Smågrisgården	345 000	1 140 520	30
Mjölkgården	371 520	390 788	95
Nötköttsgården	260 000	85 185	305

Långsiktiga åtgärder

Det finns stora möjligheter att förena arbetet med lantbrukets lönsamhet och klimatanpassningsåtgärder genom att stimulera investeringar som långsiktigt sänker pris- och produktionsrisk i svenskt jordbruk. Det finns redan idag investeringsstöd för till exempel biogasproduktion, energieffektivisering och i vissa fall dränering. Det finns däremot behov av att bredda dessa investeringsstöd för att till fullo täcka in de områden som i rapporten beskrivits som effektiva åtgärder för att minska produktionsrisken. I första hand är det vattenhantering som bör prioriteras. Efter torkåret 2018 drogs många lärdomar som kan vara till nytta i detta hänseende.

Ett av de uttalade målen med EU:s jordbrukspolitik är att öka stabiliteten i lantbrukarhushållens inkomster. Den forskning som finns pekar dock på att den nuvarande utformningen av gårdsstöden höjer den genomsnittliga inkomsten men har mycket liten inkomststabiliserande effekt (Novickyte 2018). Ovan redovisas att det främst är produktionsrisken som lantbrukarna har svårt att hantera eller överföra till någon annan på marknaden. En långsiktig reform av jordbrukspolitiken skulle därför kunna inrikta sig på att skapa möjligheter för lantbrukare att hantera produktionsrisken med hjälp av exempelvis subventionerade grödaförsäkringar. I utformningen av sådana måste dock åtgärder vidtas för att gynna dem som investerar i avkastningsstabiliserande åtgärder som exempelvis vattenhantering, djurhälsa och energiproduktion. Subventionerna riskerar annars att motverka den klimatanpassning som behöver ske i lantbruket (Antón m.fl. 2012).

Jordbruket i Sverige har över tid blivit mer och mer marknadsorienterat. Det betyder att riskkomponenten i odlingen har ökat och det finns indikationer på att en stor del av lantbrukarkåren är ovan att hantera risker. För att åtgärda detta behöver lantbrukarna bli bättre på att implementera riskstrategier. Det finns internationell litteratur om applicerad riskhantering som kan användas av lantbrukare (Hardaker m.fl. 2004; Hoag 2010). Däremot används inte denna kunskap, varken av lantbrukare eller rådgivare, i någon större utsträckning i Sverige. Det saknas översättningar och utbildning kopplad till den relevanta litteraturen

som det svenska lantbruket kan dra nytta av. Ett sätt att förbättra den riskhanteringen i det svenska lantbruket skulle kunna vara att tillgängliggöra den kunskap som finns internationellt.

Referenser

- Antón, J., Kimura, S., Lankoski, J. & Cattaneo, A. (2012). A Comparative Study of Risk Management in Agriculture under Climate Change, (OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers No 58). Paris: Publishing, O.
- Asseldonk, M. v., Tzouramani, T., Ge, L. & Vrolijk, H. (2016). Adoption of risk management strategies in European agriculture. *Studies in Agricultural Economics*, 118, 154-162.
- Bank, W. (2017). Thinking CAP: supporting agricultural jobs and income in the EU. Washington.
- Bocquého, G., Jacquet, F. & Reynaud, A. (2014). Expected utility or prospect theory maximisers? Assessing farmers risk behaviour from field-experiment data. *European Review of Agricultural Economics*, 41(1), 135-172.
- Dreborg, K.-H., Eriksson, E., Jeppsson, U. & Jungmar, M. (1994). Planera för det okända? Om hantering av osäkerhet. Stockholm.
- Elmquist, H., Neuman, L., Hårsmar, D. & Helmersson, N. (2015). Energinyckeltal inom lantbruket och potentialen att spara energi utifrån energikartläggningar.
- EU-kommissionen (2022). Price monitoring by sector. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/facts-and-figures/markets/prices/price-monitoring-sector> [2022-05-06]
- Hamberg, M. (2004). Strategic Financial Decisions. Malmö: Daleke Grafiska AB.
- Hardaker, J.B., Huirne, R.B.M. & Andersson, J.R. (2004). Coping with risk in agriculture. Wallingford: CAB International.
- Hoag, D. (2010). Applied Risk Management in Agriculture. Boca Raton: CRC Press.
- Jansson, T. & Wilhelmsson, F. (2022). Effekter på jordbruksmarknaderna av ett stort produktionsbortfall i Ukraina.
- Jordbruksverket (2022a). Prisindex och priser på livsmedelsområdet.
- Jordbruksverket (2022b). Ekonomisk kalkyl för jordbrukssektorn (EEA).
- Kahneman, D. & Tversky, A. (1992). Advances in prospect theory: cumulative representation of uncertainty. *Journal of Risk and Uncertainty*, 5(4), 297-323.
- Kimura, S., Antón, J. & LeThi, C. (2010). Farm Level Analysis of Risk and Risk Management Strategies and Policies: Cross Country Analysis. (OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers). Paris: Publishing, O.
- Lantbrukarnas Riksförbund (2022). Kostnads-krisen: Var fjärde lantbrukare minskar sin verksamhet. <https://www.lrf.se/mitt-lrf/nyheter/riks/2022/01/kostnads-krisen-var-fjarde-lantbrukare-minskar-sin-verksamhet/> [2022-05-06]
- Novickyte, L. (2018). Income Risk Management in Agriculture using Financial Support. *European Journal of Sustainable Development*, 7(4), 191-202.
- OKQ8 (2022). Prishistorik företag. <https://www.okq8.se/foretag/priser/#/> [2022-05-06]
- Olsson, J. & Wallvik, M. (2013). Hantering av osäkerhet i strategiska investeringar - En kvalitativ undersökning på SME-företag i nordöstra Skåne. Kristianstad: Högskolan Kristianstad.
- SFS 2011:1244. Skatteförordning. Stockholm. Finansdepartementet.

Shapira, Z. (1995). Risk taking: A Managerial Perspective. New York: Russell Sage Foundation.

Sverige, V. (2021). Husdjursstatistik 2021.

Världsbanken (2022). Commodity prices. <https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets> [2022-06-03]

SLU Future Food

SLU Future Food är en plattform som stimulerar och utvecklar tvärdisciplinär forskning och samverkan för ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbara livsmedelssystem.

- www.slu.se/futurefood
- SLU Future Foods nyhetsbrev
- @SLUFutureFood
- Feeding your mind
- futurefood@slu.se

SCIENCE AND
EDUCATION **FOR**
SUSTAINABLE
LIFE

SCIENCE AND
EDUCATION **FOR**
SUSTAINABLE
LIFE